

УДК 338.46:502.131.1

JEL classification: L80, M10, Q01

[https://doi.org/10.31891/dsim-2026-15\(4\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2026-15(4))

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦІОНАЛУ СЕРВІСНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ПОГЛЯД З ПОЗИЦІЙ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

ЙОХНА Віталій

кандидат економічних наук, докторант
Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0009-0002-0109-7935>
e-mail: vyokhna@gmail.com

Метою статті є концептуалізація функціоналу сервісного підприємства як категорії, що дає змогу досліджувати функціональну структуру сервісного сектору та оцінювати її відповідність завданням реалізації моделей сталого розвитку. Актуальність зумовлена зростанням ролі сфери послуг та потребою переосмислити функцію сервісу – від залишкової категорії до системоутворюючого чинника розвитку соціально-економічної системи. Досягнення мети потребувало розв'язання сукупності взаємопов'язаних завдань: розкриття специфіки сервісного підприємства як економічного суб'єкта; розмежування системних функцій підприємства та його внутрішніх, управлінських функцій; встановлення співвідношення понять «функція», «функціонал», «функціональний потенціал» і «функціонування»; а також з'ясування того, яким чином системна функція окремого підприємства пов'язується із секторними ефектами та реалізацією моделей розвитку.

Обґрунтовано, що специфіка сервісного підприємства зумовлена природою послуги, а його системна функція як роль у відтворенні системи принципово відрізняється від внутрішньоуправлінських функцій, які є засобом її реалізації. Запропоновано понятійний апарат, у якому функція постає видом системної ролі, функціонал – структурним профілем системних функцій сервісу, функціональний потенціал – ресурсною основою їх виконання на рівні підприємства, а функціонування – процесом реалізації. Показано, що системна функція окремого підприємства через агрегування функцій підприємств різних типів формує функціонал сектору, який мультиплікативно впливає на реалізацію моделей розвитку.

Ключові слова: сфера послуг, функціонал сервісних підприємств, системна функція, функціональний потенціал підприємства, функціонування, функціональна структура сервісного сектору, модель розвитку, соціально-економічна система.

CONCEPTUALIZATION OF THE FUNCTIONAL OF SERVICE ENTERPRISES: A VIEW FROM THE PERSPECTIVE OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

YOKHNA Vitalii

Khmelnytskyi National University

The purpose of the article is to conceptualize the functional of the service enterprise as a category that enables the study of the functional structure of the service sector and the assessment of its correspondence to the objectives of implementing sustainable development models. The relevance stems from the growing role of the services sector and the need to reconsider the function of services – from a residual category to a system-forming factor in the development of the socio-economic system. Achieving this purpose required solving a set of interrelated tasks: revealing the specificity of the service enterprise as an economic entity; distinguishing the systemic functions of the enterprise from its internal, managerial functions; establishing the relationship between the concepts of «function», «functional», «functional potential», and «functioning»; and clarifying how the systemic function of an individual enterprise is connected to sectoral effects and the implementation of development models.

It is substantiated that the specificity of the service enterprise is determined by the nature of the service, and that its systemic function – as a role in the reproduction of the system – differs fundamentally from internal management functions, which serve as the means of its realization. A conceptual apparatus is proposed in which the function appears as a type of systemic role, the functional as the structural profile of the systemic functions of services, the functional potential as the resource basis for their performance at the enterprise level, and functioning as the process of their realization. It is shown that the systemic function of an individual enterprise, through the aggregation of the functions of enterprises of different types, forms the functional of the sector, which has a multiplicative effect on the implementation of development models.

The scientific novelty lies in the conceptualization of the functional as a category representing the structural profile of the systemic functions of services and in the delineation of related concepts by levels of analysis. The practical significance of the results is that the proposed apparatus makes it possible to study the functional structure of the service sector and to assess its correspondence to the objectives of implementing sustainable development models.

Keywords: services sector, functional of service enterprises, systemic function, functional potential of the enterprise, functioning, functional structure of the service sector, development model, socio-economic system.

Стаття надійшла до редакції / Received 12.06.2026
Прийнята до друку / Accepted 15.07.2026
Опубліковано / Published 27.08.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

© ЙОХНА Віталій

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Переорієнтація світової економіки на засади сталого розвитку змінює не лише систему стратегічних пріоритетів державної політики, а й самі підходи до оцінювання ролі окремих секторів економіки у забезпеченні суспільного прогресу. Якщо в індустріальній економіці домінували питання нарощування обсягів виробництва, то сучасна концепція сталого розвитку висуває значно складнішу вимогу – забезпечення такого поєднання економічних, соціальних та екологічних результатів, яке гарантує довгострокову збалансованість розвитку. За цих умов дедалі більшого значення набуває не лише масштаб економічної діяльності, а й її функціональна спрямованість, тобто характер внеску різних видів діяльності у досягнення системних цілей розвитку.

Особливе місце в цьому процесі належить сфері послуг. Протягом останніх десятиліть вона перетворилася на провідний сектор економіки більшості розвинених країн, забезпечуючи основну частку валової доданої вартості, зайнятості та створення нових робочих місць. Ці структурні зміни настільки істотно трансформували сучасну економіку, що стали підґрунтям для формування концепції «сервісної економіки». Сьогодні вже не викликає сумнівів, що саме сфера послуг є одним із ключових чинників економічного зростання, інноваційного розвитку та підвищення якості життя.

Водночас із позицій концепції сталого розвитку дедалі більшої ваги набуває питання, яке практично не ставилося в межах традиційного аналізу сервісної економіки. Йдеться не лише про масштаби чи темпи розвитку сфери послуг, а про її внутрішню функціональну структуру. Іншими словами, принципового значення набуває не стільки збільшення частки сервісу в економіці, скільки встановлення того, яким має бути співвідношення різних системних функцій сервісних підприємств, щоб їх сукупний вплив найбільшою мірою сприяв реалізації обраної суспільством моделі соціально-економічного розвитку. Зокрема – досягненню цілей сталого розвитку. Саме ця постановка проблеми переводить аналіз із галузевого рівня на функціональний і потребує переосмислення понятійного апарату.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Концептуальне підґрунтя для виокремлення сфери послуг заклала трисекторна модель економіки, у межах якої А. Фішер [1], К. Кларк [2] та Ж. Фурастьє [3] обґрунтували закономірне зростання третинного (сервісного) сектору в міру економічного розвитку. Загалом проблематику розвитку сфери послуг можна умовно об'єднати у кілька напрямів. Перший стосується висновків, зроблених в межах теорії «сервісної» та «постіндустріальної» економіки. Представники цих напрямів економічної теорії переконливо довели зростання ролі сфери послуг у сучасному господарстві та її визначальний внесок у структурну трансформацію економіки. Зокрема, В. Фукс вперше ввів поняття «service ecomoty» у широкий науковий обіг [4], а вже через декілька років Д.Белл зробив сферу послуг центральною ознакою постіндустріального суспільства [5].

Паралельно розгорталося теоретичне осмислення самої природи послуги: класичне позитивне визначення послуги як зміни стану особи або належного їй блага за попередньою згодою сторін запропонував Т. Гілл [6]. С. Вандермерме та Дж.Рада запровадили термін «сервітизація» (servitization). Вони зафіксували, що корпорації дедалі більше додають вартості до своїх *товарних* пропозицій, доповнюючи їх послугами, — пропонують клієнтам не окремий товар, а «пакети» (bundles) поєднань товару, послуг, підтримки, самообслуговування та знань, у яких послуги поступово починають *домінувати* [7]. Найрадикальнішого переосмислення концепція зазнала в межах сервіс-домінантної логіки С. Варго та Р. Луша, за якою будь-який економічний обмін є, по суті, наданням послуги, а товари – лише механізмом її доставки [8]. Згодом цю концепцію було осучаснено, зокрема з урахуванням цифрової сервітизації [9-12].

На сучасному етапі теоретичний фокус зміщується від опису явища до питання про спроможність послуг бути рушієм розвитку, на що вказують і дослідження українських науковців [12-14]. Найбільш показовою є доповідь Світового банку за авторством Г. Наяра, М. Голлвард-Дрімасер та Е. Дейвіса, у якій обґрунтовано, що низка ознак, традиційно приписуваних промисловості – *торгованість* (як здатність послуги бути предметом торгівлі на відстані, тобто продаватися покупцеві, який перебуває в іншому місці (іншому регіоні чи країні), без обов'язкового фізичного контакту виробника й споживача), ефект масштабу, інноваційність, – дедалі більше притаманна й послугам, а отже сервісно-орієнтована модель розвитку є реальною; при цьому автори наголошують на ролі державної політики, зокрема цільового спрямування, у реалізації потенціалу сектору [15]. Цінність такої підтримки підкреслюють й українські науковці, акцентуючи, що вони мають бути обґрунтованими з урахуванням значущості певного сектору та закріплені інституційно (наприклад, [16-18]).

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Еволюція наукових поглядів на роль сфери послуг у загальному соціально-економічному розвитку суспільств і економік – від залишкового трактування послуг до визнання їх домінуючої та навіть системоутворюючої ролі – створює теоретичне підґрунтя для дослідження значення функціональної структури сфери послуг у сукупності детермінант розвитку соціально-економічної системи

макроекономічного рівня [7; 19; 20]. Як показав аналіз наукових джерел, попри значний обсяг досліджень із проблематики сервісної економіки, у наявній літературі практично відсутня концептуалізація функціоналу сервісного підприємства як категорії, що дозволяє аналізувати функціональну структуру сервісного сектору в контексті реалізації моделей сталого розвитку.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є концептуалізація функціоналу сервісного підприємства як категорії, що дозволяє досліджувати функціональну структуру сервісного сектору та оцінювати її відповідність завданням реалізації моделей сталого розвитку.

Досягнення цілей статті потребує вирішення сукупності взаємопов'язаних завдань: у чому полягає специфіка сервісного підприємства як економічного суб'єкта; що відрізняє системні функції підприємства від його внутрішніх, управлінських функцій; як співвідносяться поняття «функція», «функціонал», «функціональний потенціал» та «функціонування»; і яким чином системна функція окремого підприємства пов'язується із секторними ефектами та реалізацією моделей розвитку соціально-економічної системи.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сьогодні вже не викликає сумнівів, що сфера послуг є одним із ключових чинників економічного зростання, інноваційного розвитку та підвищення якості життя. Для України розвиток цієї сфери є одним із стратегічних пріоритетів, оскільки її промислово-виробничий сектор втратив значну частину своєї потуги, відновлення якої в умовах війни стикається зі значними безпековими ризиками [21]. Це не дає змоги залучати інвестиції в необхідних обсягах і за прийнятною ціною, яка б забезпечила вигідність вкладення капіталу – а без цього інвестиційний процес втрачає привабливість [22].

Концепція сталого розвитку ставить питання про внесок економічної діяльності у досягнення системних цілей розвитку, однак сервіс у ній переважно розглядається як агрегований сектор економіки. Через це втрачається розуміння того, які саме сервісні підприємства, завдяки яким системним функціям і через які механізми формують цей внесок. Саме цю прогалину покликана заповнити концептуалізація функціоналу.

Перехід від аналізу послуги до аналізу підприємства як її носія потребує чіткого визначення поняття «сервісне підприємство». Спираючись на законодавче трактування поняття «підприємство», що тривалий час використовувалося в українському господарському законодавстві [23, Ст.62], та беручи до уваги особливості сфери послуг як виду діяльності, під сервісним підприємством у цьому дослідженні розуміється організаційно оформлений економічний суб'єкт, основним видом діяльності якого є виробництво та надання послуг – здійснення цілеспрямованих змін у стані споживача або належних йому благ за попередньою згодою сторін.

Від підприємства, що виробляє матеріальний продукт, сервісне підприємство відрізняє не так галузева належність, як сама природа його результату й спосіб створення цього результату. За класичним підходом Т. Гілла, послуги й блага належать до різних логічних категорій. Послуга є не матеріальним об'єктом, а зміною стану особи або належного їй блага, що виникає внаслідок діяльності іншого економічного суб'єкта за попередньою згодою сторін [6]. Із цього випливає низка особливостей, які перетворюють сервісне підприємство на специфічний тип економічного суб'єкта. Його результат значною мірою невіддільний від процесу надання й від участі самого клієнта, унаслідок чого споживач нерідко виступає співучасником виробництва, а не лише адресатом готового продукту. Виробництво й споживання послуги здебільшого збігаються в часі, тому те, чим підприємство «володіє», є не запасом готової продукції, а організованою готовністю до надання – здатністю розгорнути послугу в потрібний момент. Нарешті, сервісне підприємство постає насамперед як організатор сервісного процесу, що мобілізує й комбінує ресурси особливого складу – знання, компетенції, працю, репутацію та відносини з клієнтами, – питома вага яких у створенні вартості суттєво вища, ніж у матеріальному виробництві.

Сукупність цих ознак і обґрунтовує те, що саме на рівні підприємства абстрактна функція сервісу перетворюється на організовану, відтворювану діяльність. Те, що на рівні економіки описується як «посередницька», «інфраструктурна» чи «знаннєва» роль послуг, на рівні підприємства існує як упорядкований процес, забезпечений ресурсами, компетенціями та управлінськими рішеннями. Підприємство є, отже, не просто місцем, де функція реалізується, а суб'єктом, який цю функцію *конститує* – *надає їй конкретного, повторюваного й керованого втілення*.

Водночас сервісні підприємства глибоко неоднорідні за тим, яку саме системну функцію вони втілюють: інфраструктурне, посередницьке, знаннєве та особистісно-сервісне підприємства різняться не лише видом діяльності, а й типом своєї ролі у відтворенні системи. Ця неоднорідність не тільки потребує відповідної типології, а й вимагає попереднього понятійного впорядкування – розмежування функцій, функціоналу та функціонального потенціалу.

З огляду на необхідність концептуалізації сервісного підприємства як носія системних функцій, подальша побудова понятійного апарату дослідження потребує насамперед уточнення змісту поняття «функціонал». У сучасному економіко-управлінському дискурсі ця дефініція вживається без достатньої термінологічної визначеності й не має усталеного, строго окресленого змісту: нею позначають то сукупність

функцій певного суб'єкта чи посади, то набір можливостей системи, то коло обов'язків. Така варіативність слововживання зумовлює необхідність не лише спеціального визначення поняття «функціонал», а й експліцитного встановлення його співвідношення із суміжними категоріями – «функція», «функціональний потенціал» та «функціонування».

Встановлення співвідношення між зазначеними поняттями доцільно розпочати з категорії «функція». Під функцією сервісного підприємства в цьому дослідженні розуміється його системна роль – спосіб, у який діяльність підприємства бере участь у відтворенні соціально-економічної системи. Отже, функція характеризує не технологічний зміст діяльності підприємства, а її системну роль у структурі соціально-економічного відтворення: забезпечення зв'язності, опосередкування обміну, постачання знань, відтворення людського капіталу тощо. Функція є, таким чином, базовою одиницею аналізу – окремою системною роллю, причому в більшості випадків можна виокремити домінуючу функцію підприємства, що визначає його основну системну роль, поряд із можливими вторинними.

Водночас запропоноване розуміння функції не збігається з її традиційним трактуванням в економіко-управлінській літературі – для позначення внутрішніх видів діяльності або функцій підприємства. Розмежування цих двох значень розглянемо дещо пізніше, а наразі поняття «функція» використовується виключно у зовнішньо-системному значенні.

Підприємство є, отже, тим суб'єктом, який конститує й реалізує окрему системну функцію – надає їй організованого існування. Проте реальний сервісний сектор не зводиться до жодної окремої функції. Різні типи підприємств виконують різні функції; те саме підприємство нерідко поєднує домінуючу функцію з вторинними; а головне – вплив сервісу на розвиток системи визначається не наявністю тієї чи іншої функції як такої, а тим, як функції розподілені між типами підприємств і з якою силою кожна з них діє. Описати це через поняття функції неможливо, бо функція за побудовою фіксує одну грань, тоді як дійсність є багатогранною. Саме ця багатогранність, узятая не як перешкода, а як предмет, і потребує окремої категорії – функціонала.

Прийmemo як гіпотезу, що *функціонал сервісних підприємств – це структурний профіль їхніх системних функцій*. Він формується у взаємодії двох різноспрямованих сил: ринкового агрегування функцій підприємств знизу та державного спрямування розвитку пріоритетних функціональних типів згори, відповідно до обраної моделі розвитку. При цьому різні функціональні типи сервісних підприємств чинять диференційований за силою мультиплікативний вплив на реалізацію цієї моделі, а виявлення типів із максимальним внеском дає змогу обґрунтувати їх цілеспрямований розвиток як інструмент реалізації обраної моделі соціально-економічного розвитку.

Отже, відповідно до прийнятої гіпотези, функціонал сервісних підприємств визначаємо як структурний профіль системних функцій сервісу – цілісну характеристику того, які функції виконуються сервісними підприємствами, як вони розподілені за типами підприємств і з якою диференційованою силою кожна з них впливає на відтворення й розвиток соціально-економічної системи. Функціонал, отже, не є ще однією, «узагальненою» роллю сервісу – таку єдину роль сформулювати неможливо саме через багатогранність сектору, – і не є простою сумою окремих функцій. Він є структурою: конфігурацією функцій у їх розподілі та вагах. Якщо функція відповідає на питання «яка роль», то функціонал відповідає на питання «яка конфігурація ролей і з яким внеском кожною». Ця відмінність – між гранню та профілем, між видом та структурою – і є тим, що робить функціонал самостійною категорією, а не синонімом функції.

Таке розуміння має пряму опору в основній гіпотезі дослідження й водночас надає їй точності. Гіпотеза стверджує, що сервісні підприємства впливають на розвиток економіки диференційовано за типами. Але твердження про диференціацію за типами є, за своєю суттю, твердженням про функціонал, а не про функцію: окрема функція нічого не диференціює, вона лише називає вид ролі, тоді як диференціює саме структура – те, які функції, у підприємств яких типів і з якою силою реалізуються. Функціонал є, отже, рівно тим об'єктом, про який ідеться в гіпотезі – за своєю природою він є категорією переважно мезо- та макрорівневою, оскільки характеризує структуру функцій у секторі та системі, а не властивість окремо взятого суб'єкта.

Від функціонала як структурного профілю функцій слід відрізнити функціональний потенціал – категорію іншого, ресурсного рівня. Тоді як функціонал відповідає на питання, яку функціональну структуру утворює сервіс, функціональний потенціал відповідає на питання, чим забезпечена спроможність *окремого підприємства* виконувати свою функцію. Функціональний потенціал сервісного підприємства визначаємо як сукупність ресурсів, компетенцій, знань, активів та відносин, що зумовлюють спроможність підприємства реалізовувати притаманну йому системну функцію. На відміну від функціонала, це поняття є мікрорівневим і суб'єктивним: воно стосується конкретного підприємства, спирається на розроблену у вітчизняній науці концепцію потенціалу підприємства (наприклад, це викладено у роботі Н. Краснокутської [24]) і працює насамперед в управлінському складнику дослідження – як те, що менеджмент підприємства формує й нарощує, аби воно повніше виконувало свою функцію, а отже вагомніше входило у функціонал сектору. Тим самим потенціал не дублює функціонал, а посідає стосовно нього чітко відмінне місце: функціонал – це структура функцій на рівні системи, функціональний потенціал – ресурсна основа функції на рівні підприємства.

Проте використання категорії потенціалу як теоретичної основи не означає її прямого перенесення до запропонованої понятійної системи. Це потребує звернення до наявних підходів до трактування потенціалу та визначення їхніх методологічних меж. Проте пряме запозичення категорії потенціалу є недостатнім, що потребує більш глибокого аналізу наявної традиції використання цієї категорії для розвитку термінологічного апарату. По-перше, попри розробленість, категорія потенціалу залишається понятійно неконсолідованою: коло визначень надзвичайно широке – від занадто вузького розуміння потенціалу як річного обсягу виробництва продукції до таких загальних категорій, як соціально-економічна система, – а сам потенціал розгалужується на численні видові категорії, серед яких виробничий, ресурсний, економічний, фінансовий, інвестиційно-інноваційний потенціал. Сама множинність методологічних підходів до розкриття сутності цієї категорії свідчить про незавершеність її концептуалізації. По-друге, і саме це є принциповим для даного дослідження, усі названі видові потенціали структуровано або за типом ресурсу (ресурсний, кадровий, фінансовий), або за цільовою спрямованістю (виробничий – на випуск, конкурентний – на ринкову позицію), але жоден із них не структуровано за системною функцією. Наявна традиція відповідає на питання, якими ресурсами володіє підприємство та на що вони спрямовані. Натомість вона не дає відповіді на питання, яку системну роль у відтворенні економіки ці ресурси уможливають.

Запропоноване поняття функціонального потенціалу підприємства покликане усунути зазначене методологічне обмеження: воно переймає ресурсно-спроможнісне ядро традиції потенціалу, але переорієнтовує його з ресурсного чи цільового критерію на критерій системної функції. Тим самим функціональний потенціал не дублює жодну з наявних видових категорій, а вводить новий аналітичний зріз – спроможність до виконання саме системної функції. Це, своєю чергою, робить функціональний потенціал операціоналізованим аспектом функціоналу, тобто доступним для вимірювання: він має піддаватися оцінюванню через систему показників (чому буде присвячено окремий підрозділ). Розрив між потенціалом і його реалізацією є при цьому простором управлінського впливу.

Нарешті, динамічний бік функціоналу фіксується поняттям «функціонування». *Функціонування сервісного підприємства розуміємо як процес реалізації функціонального потенціалу, внаслідок якого підприємство виконує свої системні функції, а його функціонал набуває конкретного прояву.* Розрізнення потенційного й реалізованого є органічним для самої теорії потенціалу, у якій нагромаджена спроможність та міра її фактичного використання принципово не збігаються; функціонування й позначає той перехід, у якому потенційне стає дійсним. Якщо потенціал є станом (запасом), то функціонування є процесом (поток): саме у функціонуванні потенційна спроможність актуалізується, а накопичені ресурси й компетенції перетворюються на дію. При цьому відбувається якісна зміна самого функціоналу та його потенціалу в часі.

Таким чином, запропонована система понять утворює концепт функціоналу сервісних підприємств, який розкривається через взаємопов'язані категорії «системна функція», «функціонал», «функціональний потенціал» і «функціонування» (табл. 1).

Таблиця 1

Основні категорії концепту «функціонал сервісних підприємств»*

Категорія	Авторське визначення	Роль у концептуальній моделі	Ключове питання, на яке відповідає
Функція	Окрема системна роль сервісного підприємства — спосіб, у який його діяльність бере участь у відтворенні соціально-економічної системи	Базова (елементарна) одиниця аналізу. Відображає окремий напрям системного впливу підприємства	Яку системну роль виконує підприємство?
Функціональний потенціал підприємства	Сукупність ресурсів, компетентностей, знань, організаційних характеристик та інших передумов, що забезпечують можливість виконання підприємством відповідних системних функцій і формування його функціоналу	Ресурсно-компетентнісна основа реалізації системної функції підприємства; її потенційний і вимірюваний аспект	Завдяки чому підприємство здатне виконувати свої системні функції?
Функціонування	Процес реалізації функціонального потенціалу, у ході якого підприємство виконує свої системні функції, а його функціонал набуває конкретного прояву в діяльності та результатах розвитку	Динамічний аспект моделі. Забезпечує перехід від потенційної спроможності до її фактичної реалізації.	Як потенційна спроможність перетворюється на реальне виконання системних функцій?
Функціонал	Структурний профіль системних функцій сервісу — інтегральну характеристику того, які функції виконуються сервісними підприємствами, як вони розподілені за типами підприємств і з якою диференційованою силою кожна з них впливає на відтворення й розвиток соціально-економічної системи	Центральна інтегруюча категорія. Поєднує системні функції окремих підприємств в цілісний функціональний профіль сфери послуг	Яким є цілісний функціональний профіль множини сервісних підприємств?
Ефекти розвитку	Результати реалізації функціоналу сервісних підприємств, що проявляються у змінах усієї соціально-економічної системи	Результативний аспект моделі; завершальний етап функціонального циклу, який водночас створює передумови для подальшого розвитку потенціалу й функціоналу.	До яких системних наслідків приводить реалізація функціоналу?

*сформовано автором

Запроваджене розуміння концепту «функціонал сервісних підприємств» потребує ще одного розмежування, яке важливе з позицій цілей управління. Поняття «функція підприємства» вживається в економіко-управлінській літературі щонайменше у двох різних значеннях, ототожнення яких в контексті даного дослідження руйнуватиме його логіку. Перше – зовнішньо-системне – тлумачить функцію як роль підприємства в системі вищого порядку (саме в цьому значенні поняття вжито в нашому дослідженні). Друге – внутрішньо-управлінське – розглядає функцію як відносно відокремлену сферу діяльності всередині підприємства або як складову управлінського циклу.

Внутрішньо-управлінське значення має тривалу й авторитетну традицію, висхідну до засновника класичної школи А. Файоля, який описав управлінський процес як сукупність функцій планування, організування, розпорядництва, координування та контролювання, заклавши тим самим основи функціонального управління [25]. Цю традицію розвинено й у вітчизняній науці: О. Кузьмін та О. Мельник розглядають планування, організування, мотивування, контролювання та регулювання як загальні функції менеджменту [26]. В обох випадках «функція» означає внутрішню сферу чи стадію управління, а не системну роль підприємства.

Функція сервісного підприємства в нашому дослідженні належить до першого, зовнішньо-системного значення. Розмежування принципове, бо термін «функціональний підхід» у менеджменті традиційно означає поділ підприємства на функціональні підсистеми та управлінські функції; наш же функціональний підхід класифікує сервісні підприємства за їхньою системною роллю, а не за внутрішньою структурою. Обидва підходи «функціональні» лише за назвою: файолівський оперує на внутрішньопідприємстві рівні й поділяє види діяльності одного підприємства, наш – на системному рівні й поділяє самі підприємства за їхнім призначенням у системі.

Проте розмежування не означає відсутності пов'язаності: внутрішньо-управлінські функції є засобом реалізації зовнішньо-системної. Системну функцію підприємство виконує не інакше, як через організоване внутрішнє управління – виробництвом послуги, її фінансуванням, персоналом, відносинами з клієнтами тощо, які підпорядковуються обраній стратегії [27-29]. Якість цього управління визначає, наскільки повно підприємство реалізує свою функцію, а отже – наскільки вагомо воно входить у функціонал сектору. Так функціональний потенціал підприємства через внутрішнє управління перетворюється на реальне виконання функцій, а сукупність таких реалізованих функцій утворює функціонал сектору – структуру, що є предметом мезорівневого аналізу.

Запропонований концепт функціоналу охоплює не лише сукупність взаємопов'язаних категорій, а й певний порядок їх взаємодії (табл.2).

Таблиця 2

Структура та взаємозв'язки категорій концепту функціоналу сервісних підприємств в контексті розвитку макроекономічної системи*

Категорія	Онтологічний статус	Характеристика	Місце в концепті
Системна функція	Елемент	Окрема системна роль	Що саме виконує підприємство
Функціональний потенціал	Стан (запас)	Ресурсно-компетентнісна спроможність	Забезпечує можливість реалізації системної функції
Функціонування	Процес (потік)	Реалізація потенціалу	Перетворює можливість у фактичне виконання функцій
Функціонал	Цілісна характеристика	Структурний функціональний профіль сфери сервісу	Сукупність і якість виконуваних функцій
Ефекти розвитку системи	Результат	Наслідки реалізації функціоналу	Формують новий цикл розвитку системи

* сформовано автором

Отже, запропонований концепт «функціонал сервісних підприємств» дає змогу вибудувати несуперечливий понятійний ланцюг: функція як елементарна системна роль підприємства; функціональний потенціал як її ресурсно-компетентнісна основа й вимірюваний аспект; функціонування як процес її реалізації, функціонал як структурний функціональний профіль сфери послуг, інтегральна характеристика її функціональної спроможності. Запропонований понятійний ланцюг забезпечує внутрішню узгодженість побудованої теоретичної моделі: він зв'язує статичний (потенціал), динамічний (функціонування) та результативний (ефекти розвитку) аспекти діяльності підприємств сфери послуг в єдину логіку, спираючись на здобутки вітчизняної теорії потенціалу й водночас долаючи її обмеження через запровадження функціонального критерію.

Встановлені взаємозв'язки дають змогу подати концепт функціоналу сервісних підприємств у вигляді цілісної моделі його формування, реалізації та розвитку (рис. 1). Із наведеної схеми видно, яким чином функція окремого підприємства пов'язується зі структурою функцій сектору та реалізацією моделей розвитку системи. Цей зв'язок є вирішальним, оскільки вказує на мультиплікативну роль сервісу, яка за самою своєю природою долає межі окремого суб'єкта. І сформований в цьому дослідженні понятійний апарат дає змогу описати його як багаторівневий перехід.

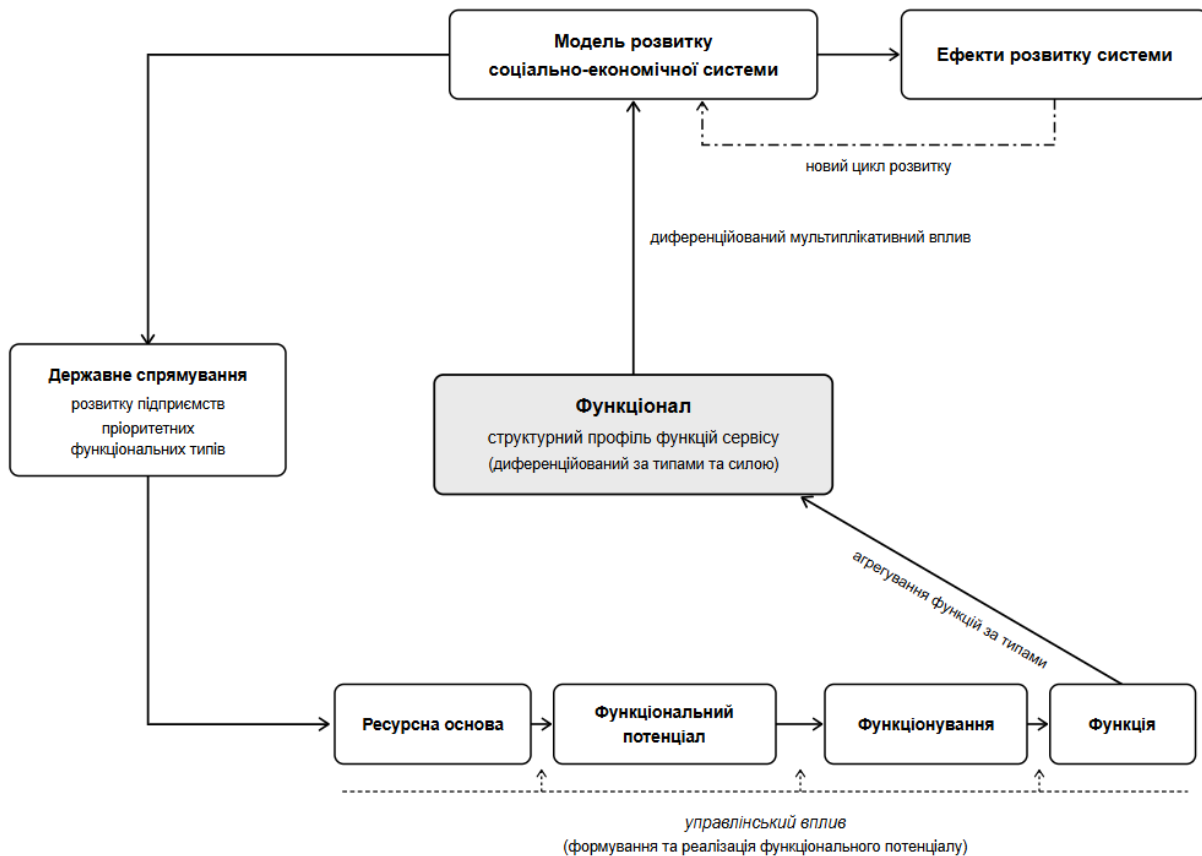

Рис. 1. Концептуальна модель формування й реалізації функціоналу сервісних підприємств у системі управління розвитком соціально-економічної системи*

* сформовано автором

На мікрорівні окреме сервісне підприємство, спираючись на свій функціональний потенціал, реалізує притаманну йому функцію й продукує локальні економічні ефекти – у власному випуску, у діяльності контрагентів, у зайнятості та доходах. Ці ефекти, узяті на рівні одного підприємства, є безпосередніми й обмеженими колом його господарських зв'язків. Системного значення вони набувають на мезорівні. Підприємства однієї функції діють множинами; агрегування їхніх ефектів за функціональними типами й утворює функціонал сектору – структурний профіль функцій сервісу, узятий уже не якісно, а кількісно, через мультиплікатори. Цей вплив є багатоаспектним і багатограним.

Зокрема, послуги проникають у агросектор через ремонтно-налагоджувальний сервіс техніки, агрономічний і ветеринарний консалтинг; логістику й зберігання (елеватори, холодовий ланцюг, транспортування), агрострахування (зокрема страхування врожаю та погодних ризиків), фінансові послуги (кредитування під заставу майбутнього врожаю, лізинг техніки), цифрові агросервіси (точне землеробство, супутниковий моніторинг полів, дрони, платформи управління фермою), сертифікацію й лабораторний контроль якості (зокрема органічної продукції), дистрибуція та збутове посередництво, що з'єднують виробника з ринком. І навіть через сферу туризму (так званий «зелений туризм» [30]).

Те саме відбувається в усіх секторах економіки. У промисловість послуги входять як сервітизація (феномен Вандермерве–Рада [7]): виробник продає не верстат, а «годину роботи обладнання», інжиніринг і проектування, промисловий дизайн, технічне обслуговування й ремонт, ІТ-системи управління виробництвом, контроль якості й випробування, післяпродажний сервіс. У будівництві це архітектурне й інженерне проектування, геодезія та вишукування, девелоперський і проєктний менеджмент, технічний нагляд, ріелторські та оціночні послуги, експлуатація й управління нерухомістю. І цей список можна продовжувати.

І проникнення сервісу в реальний сектор є проявом саме функціонала: різні функції сервісу «вбудовуються» в галузь через forward-зв'язки, що їх і мультиплікує. І функціонал сектору постає не як однорідна величина, а як диференційована структура внесків. Мезорівень, отже, є власним рівнем функціонала: тут він із якісного профілю функцій стає вимірною структурою їхнього впливу.

На макрорівні ця структура впливів є внеском у відтворення системи – у реалізацію тієї чи іншої моделі її розвитку. Функціонал сервісу виявляється чинником, через який діяльність підприємств зрештою впливає на траєкторію системи; модель розвитку є кінцевим адресатом цього причинного ланцюга – тим

цільовим станом, відносно якого функціонал сектору набуває оцінки. І можна цілком обґрунтовано стверджувати, що частка сервісу у ВВП (якою часто оперують у своїх дослідженнях науковці, підкреслюючи її зростаюче переважання над іншими видами діяльності в останні роки [31; 32]) недооцінює його справжню роль, бо значна частина сервісної доданої вартості «захована» всередині продукції інших секторів. І саме таке проникнення й генерує мультиплікативний ефект, який і детермінує модель розвитку національної економіки як макросистеми.

Модель розвитку, яку реалізує система на певному етапі, визначає, які функції є для неї пріоритетними, а отже – підприємства яких функціональних типів заслуговують на першочерговий розвиток і управлінську увагу. Так макрорівневий контекст повертає аналіз до мікрорівня – до питання про розвиток конкретних підприємств управлінськими засобами, – відтворюючи загальну логіку дослідження «мікро – мезо – мікро».

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У роботі сформовано термінологічне ядро концепту «функціонал сервісних підприємств» – функція як вид системної ролі (грань), функціонал як структурний профіль функцій сервісу з їх розподілом за типами й диференційованою силою впливу (багатогранність як ціле), функціональний потенціал як ресурсна основа виконання функції на рівні окремого підприємства. Це дає змогу розглядати функціонал як категорію, що поєднує мікро-, мезо- та макрорівні господарської системи, забезпечуючи перехід від аналізу окремого підприємства до пояснення закономірностей розвитку сектору та соціально-економічної системи загалом. Такий термінологічний каркас вибудовує і структурну логіку проведення подальших досліджень – розкриття механізму, через який відмінності у структурі функціоналу трансформуються у відмінності їхніх мультиплікативних ефектів.

Література

1. Fisher A. G. B. The Clash of Progress and Security. London : Macmillan, 1935.
2. Clark C. The Conditions of Economic Progress. London : Macmillan and Co., 1940
3. Fourastié J. Le Grand Espoir du XXe siècle. Paris : Presses Universitaires de France, 1949.
4. Fuchs V. R. The First Service Economy. The Public Interest, 1966, №2, pp. 7–17
5. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting. New York: Basic Books, 1973.
6. Hill T. P. On Goods and Services. Review of Income and Wealth. 1977. Vol. 23, no. 4. P. 315–338. <https://ideas.repec.org/a/bla/revinw/v23y1977i4p315-338.html>
7. Vandermerwe S., Rada J. Servitization of Business: Adding Value by Adding Services. European Management Journal. 1988. Vol. 6, no. 4. P. 314–324.
8. Vargo S. L., Lusch R. F. Evolving to a New Dominant Logic for Marketing. Journal of Marketing. 2004. Vol. 68, no. 1. P. 1–17.
9. Вітренко А. О. Сервісна економіка: теорія, сучасні виклики та глобальні тренди : монографія. Київ : Знання, 2016. 413 с.
10. Косіченко І.І. Генеза сервісної економіки: головний тренд постіндустріального суспільства. Причорноморські студії. 2019. № 48–1. С. 29–35.
11. Стадник В., Йохна В., Наскальний С. Функціонал діджиталізації у формуванні підприємницького середовища: перспективи та проблеми розвитку в Україні. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2022. № 4. Т. 1. С. 68–75. DOI: <https://www.doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4>.
12. Кириленко С.В., Вовк В.А. Трансформаційні зміни сфери послуг в Україні: цифрова економіка та інклюзія. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2025. № 3 (289) С. 12-20. DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2025-289-3-12-20>
13. Овдіюк О.М., Швець Т.В. Стратегічні аспекти розвитку вітчизняного ринку сфери послуг. Ефективна економіка. 2020. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8194>
14. Прушківська, Е., & Кусякова, Ю. (2021). Компаративний аналіз розвитку сфери послуг у країнах світу. Управління змінами та інновації, (2), 43-49. <https://doi.org/10.32782/СМІ/2021-2-8>
15. Nayyar G., Hallward-Driemeier M., Davies E. At Your Service? The Promise of Services-Led Development. Washington, DC : World Bank, 2021.
16. Домбровська С.М. Державна політика формування сервісно-орієнтованої економіки сфери послуг. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 10. С. 105–110.
17. Stadnyk, V., Yokhna, V., Melnyk, S., Zamazii, O., Shevchuk, I. Institutional space of sustainable development: Structure, motives, and conditions of development in Ukraine. Social and Legal Studios. 2024. №7(3). P 114-126. <https://doi.org/10.32518/sals3.2024.114>

18. Горник В.Г. Розвиток сфери послуг: державна політика та стратегічні заходи для підвищення конкурентоспроможності економіки України. Цифрова економіка та економічна безпека. 2023. № 07. С. 3–8. <https://doi.org/10.32782/dees.7-1>
19. Стадник В., Йохна В., Красовський О.О., Наскальний С. Роль сервісних підприємств в реалізації потенціалу розвитку економіки України в умовах війни і повоєнного відновлення. Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2022. № 4. С. 103–115. DOI: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2022-04-103-115>
20. Комчатних О.В., Муленко В.М. Роль сфери послуг в забезпеченні економічного зростання України в умовах воєнного стану. Сталий розвиток економіки. 2024. № 4(51). С. 229–235. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-51-33>
21. Stadnyk V., Izhevskiy P., Khrushch N., Lysenko S., Sokoliuk G., Tomalja T. Strategic priorities of innovation and investment development of the Ukraine's economy industrial sector. Proceedings of the Selected Papers of the Special Edition of International Conference on Monitoring, Modeling & Management of Emergent Economy (МЗЕ2- MLPEED 2020). CEUR. Vol-2713. P. 145–166. <https://doi.org/10.31812/123456789/4471>
22. Стадник В. В., Непогодіна Н. І. Теоретико-методологічні основи інвестування розвитку підприємства. Актуальні проблеми економіки. 2008. № 1. С. 60–69.
23. Господарський кодекс України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/436-15>
24. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посіб. Київ: ЦНЛ, 2005. 352 с.
25. Fayol H. Administration industrielle et générale. Paris : Dunod, 1916.
26. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г. Основи менеджменту : підручник. 2-ге вид., випр., допов. Київ : Академвидав, 2007. 464 с.
27. Бут Т., Кульчицька О. Сучасні підходи до розробки стратегії розвитку підприємства сфери послуг. Управління змінами та інновації. 2021. № 1 (1). С. 13–17. URL: <https://cmi.politehnica.zp.ua/index.php/journal/article/view/5>
28. Krasovska G., Stadnyk V., Khomych L. Motivation models of leadership in managing of organizational development. Modeling the development of the economic systems. 2022. № 3. P. 72–78. <https://doi.org/10.31891/mdes/2022-5-10>
29. Гончар О.І., Бердичевський А.В. Інноваційний розвиток підприємств сфери послуг. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки. 2024. № 78. С. 22–27. <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-78-03>
30. Стадник В.В., Мельничук А.І. Зелений туризм: умови розвитку, партнерські мережі і потенціал диверсифікації сільськогосподарських підприємств. Вісник Одеського національного університету. Економіка, 2017. Том 22, Випуск. 10 (63)
31. Данилюк О. В., Забурмеха Є. М., Замазій О. В. Стратегії розвитку підприємств сфери послуг. Трансформаційна економіка. 2025. № 2 (11). С. 37–41. <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-11-6>
32. Федорова Н.Є. Огородник Р.П. Зюбанов Г.В. Україна на світовому ринку послуг: місце та перспективи розвитку. Проблеми системного підходу в економіці. 2020. № 3 (77) С. 26–34. <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2020-3-4>

References

1. Fisher A. G. B. The Clash of Progress and Security. London : Macmillan, 1935.
2. Clark C. The Conditions of Economic Progress. London : Macmillan and Co., 1940
3. Fourastié J. Le Grand Espoir du XXe siècle. Paris : Presses Universitaires de France, 1949.
4. Fuchs V. R. The First Service Economy. The Public Interest, 1966, №2, pp. 7–17
5. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting. New York: Basic Books, 1973.
6. Hill T. P. On Goods and Services. Review of Income and Wealth. 1977. Vol. 23, no. 4. P. 315–338. <https://ideas.repec.org/a/bla/revinw/v23y1977i4p315-338.html>
7. Vandermerwe S., Rada J. Servitization of Business: Adding Value by Adding Services. European Management Journal. 1988. Vol. 6, no. 4. P. 314–324.
8. Vargo S. L., Lusch R. F. Evolving to a New Dominant Logic for Marketing. Journal of Marketing. 2004. Vol. 68, no. 1. P. 1–17.
9. Vitrenko A. O. Servisna ekonomika: teoriia, suchasni vyklyky ta hlobalni trendy : monohrafiia. Kyiv : Znannia, 2016. 413 s.
10. Kosichenko I. I. Heneza servisnoi ekonomiky: holovnyi trend postindustrialnoho suspilstva. Prychornomorski studii. 2019. № 48–1. S. 29–35.
11. Stadnyk V., Yokhna V., Naskalniy S. Funktsional didzhitalyzatsii u formuvanni pidpriemnytskoho seredovyscha: perspektyvy ta problemy rozvytku v Ukraini. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky. 2022. № 4. T. 1. S. 68–75. DOI: <https://www.doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4>
12. Kyrylenko S. V., Vovk V. A. Transformatsiini zminy sfery posluh v Ukraini: tsyfrova ekonomika ta inkluziia. Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia. 2025. № 3 (289). S. 12–20. DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2025-289-3-12-20>
13. Ovdiuk O. M., Shvets T. V. Stratehichni aspekty rozvytku vitchyznianoho rynku sfery posluh. Efektyvna ekonomika. 2020. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8194>
14. Prushkivska E., Kusakova Yu. (2021). Komparatyvnyi analiz rozvytku sfery posluh u krainakh svitu. Upravlinnia zminamy ta innovatsii, (2), 43–49. <https://doi.org/10.32782/CMJ/2021-2-8>

15. Nayyar G., Hallward-Driemeier M., Davies E. At Your Service? The Promise of Services-Led Development. Washington, DC : World Bank, 2021.
16. Dombrovska S. M. Derzhavna polityka formuvannya servisno-orientoivanoi ekonomiky sfery posluh. Investytsii: praktyka ta dosvid. 2019. № 10. S. 105–110.
17. Stadnyk V., Yokhna V., Melnyk S., Zamazii O., Shevchuk I. Institutional space of sustainable development: Structure, motives, and conditions of development in Ukraine. Social and Legal Studies. 2024. № 7(3). P. 114–126. <https://doi.org/10.32518/sals3.2024.114>
18. Hornyk V. H. Rozvytok sfery posluh: derzhavna polityka ta stratehichni zakhody dlia pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ekonomiky Ukrainy. Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka. 2023. № 07. S. 3–8. <https://doi.org/10.32782/dees.7-1>
19. Stadnyk V., Yokhna V., Krasovskyi O. O., Naskalniy S. Rol servisnykh pidpriemstv v realizatsii potentsialu rozvytku ekonomiky Ukrainy v umovakh viiny i povoiennoho vidnovlennia. Ekonomichnyi chasopys Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. 2022. № 4. S. 103–115. DOI: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2022-04-103-115>
20. Komchatnykh O. V., Mulyenko V. M. Rol sfery posluh v zabezpechenni ekonomichnoho zrostannia Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Stalyi rozvytok ekonomiky. 2024. № 4(51). S. 229–235. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-51-33>
21. Stadnyk V., Izhevskiy P., Khrushch N., Lysenko S., Sokoliuk G., Tomalja T. Strategic priorities of innovation and investment development of the Ukraine's economy industrial sector. Proceedings of the Selected Papers of the Special Edition of International Conference on Monitoring, Modeling & Management of Emergent Economy (M3E2-MLPEED 2020). CEUR. Vol. 2713. P. 145–166. <https://doi.org/10.31812/123456789/4471>
22. Stadnyk V. V., Nepohodina N. I. Teoretyko-metodolohichni osnovy investuvannya rozvytku pidpriemstva. Aktualni problemy ekonomiky. 2008. № 1. S. 60–69.
23. Hospodarskyi kodeks Ukrainy. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/436-15>
24. Krasnokutskaya N. S. Potentsial pidpriemstva: formuvannya ta otsinka: navch. posib. Kyiv : TsNL, 2005. 352 s.
25. Fayol H. Administration industrielle et générale. Paris : Dunod, 1916.
26. Kuzmin O. Ye., Melnyk O. H. Osnovy menedzhmentu : pidruchnyk. 2-he vyd., vypr., dopov. Kyiv : Akademvydav, 2007. 464 s.
27. But T., Kulchytska O. Suchasni pidkhody do rozrobky stratehii rozvytku pidpriemstva sfery posluh. Upravlinnia zminamy ta innovatsii. 2021. № 1 (1). S. 13–17. URL: <https://cmi.politehnica.zp.ua/index.php/journal/article/view/5>
28. Krasovska G., Stadnyk V., Khomych L. Motivation models of leadership in managing of organizational development. Modeling the development of the economic systems. 2022. № 3. P. 72–78. <https://doi.org/10.31891/mdes/2022-5-10>
29. Honchar O. I., Berdychevskiy A. V. Innovatsiyni rozvytok pidpriemstv sfery posluh. Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Ekonomichni nauky. 2024. № 78. S. 22–27. <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-78-03>
30. Stadnyk V. V., Melnychuk A. I. Zeleniy turizm: umovy rozvytku, partnerski merezhi i potentsial dyversyfikatsii silskohospodarskykh pidpriemstv. Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomika. 2017. Tom 22, Vypusk 10 (63).
31. Danyliuk O. V., Zaburmekha Ye. M., Zamazii O. V. Stratehii rozvytku pidpriemstv sfery posluh. Transformatsiina ekonomika. 2025. № 2 (11). S. 37–41. <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-11-6>
32. Fedorova N. Ye., Ohorodnyk R. P., Ziubanova H. V. Ukraina na svitovomu rynku posluh: mistse ta perspektyvy rozvytku. Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi. 2020. № 3 (77). S. 26–34. <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2020-3-4>